

BYLI POWSTAŃCY STYCZNIOWI JAKO PREZYDENCI I BURMISTRZOWIE MIAST GALICYJSKICH

 <https://orcid.org/0000-0002-4863-6943>

Sabina Rejman

Uniwersytet Rzeszowski

ABSTRACT

FORMER JANUARY INSURGENTS AS PRESIDENTS AND MAYORS OF GALICIAN CITIES

In the years 1870–1914, out of 199 presidents (Lviv, Caracow) and mayors of 30 larger Galician cities, at least 19 were former January insurgents. In 1863, the younger ones took an active part in the fight, while the older ones acted in the power structures, as everyone supported the uprising in a way that was accessible to them. Under their rule, the cities developed the legal basis for functioning and began the process of modernization. They held important political functions at the country and state level, they were socially active and they were successful in their professional lives. Their courage, commitment to serving the public and resourcefulness in action were appreciated by the society, which expressed its gratitude in various forms (occasional appearances, manifest funerals, patronage of streets, monuments). Merits, however, did not protect against criticism, which was mostly of the character flaws, and less often of mistakes in the actions taken.

Keywords: January insurgents, presidents, mayors, cities, Galicia.

Słowa kluczowe: powstańcy styczniowi, prezydenci, burmistrzowie, miasta, Galicja.

Chociaż walki zbrojne nie objęły Galicji, powstanie styczniowe zaangażowało znaczną część jej mieszkańców, którzy kierowali się poczuciem patriotycznego obowiązku, podkreślanym przez prasę polską w Galicji. „Powstaniec” to osoba biorąca udział w powstaniu¹ – w niniejszym artykule wzięto pod uwagę różne formy tego udziału, zarówno walkę z bronią w rękę, jak i działalność w powstańczych strukturach władzy

¹ *Wielki słownik języka polskiego PAN*, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/19806/powstaniec> [dostęp: 15 XII 2023 r.].

oraz pomoc świadczoną na rzecz powstania. Po upadku powstania styczniowego uczestnicy musieli się odnaleźć w konkretnej rzeczywistości, kształtując ją według swoich umiejętności i przekonań, na miarę możliwości związanych z wiekiem, stanem zdrowia, wykonywanym zawodem czy pełnioną funkcją publiczną.

A były to już inne realia. Zmiany konstytucyjne dokonujące się od początku lat 60. XIX wieku umożliwiły między innymi rozwój instytucji samorządowych na podstawie państwowej ustawy gminnej z 5 marca 1862 roku i opartej na niej galicyjskiej ustawy gminnej z 12 sierpnia 1866 roku (późniejsze ustawy różnicowały ustrój gmin w zależności od ich kategorii). Na czele gminy stał naczelnik, który na mocy odrębnych statutów dla Lwowa i Krakowa zyskał rangę prezydenta, a dla 30 wymienionych imiennie w ustawie z 1889 roku większych miast Galicji – rangę burmistrza². Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie byłych powstańców styczniowych, którzy przewodniczyli władzom miejskim, oraz próba odpowiedzi na pytanie, czy i w jaki sposób powstańcza przeszłość wpłynęła na objęcie wysokich godności oraz na styl sprawowania władzy, a także efekty ich działalności. Na potrzebę badań nad środowiskami uczestników powstania 1863 roku w Galicji, w tym dotyczących ich udziału w życiu społeczno-politycznym, wskazywała Lidia Michalska-Bracha³.

Opracowanie ma charakter syntetyczny, dlatego jest przede wszystkim na literaturze, w tym najważniejszych pozycjach dotyczących udziału Galicji w powstaniu styczniowym⁴, opracowaniach na temat zaangażowania poszczególnych ośrodków miejskich wraz z zapleczem⁵ oraz danych biograficznych (których nie ma tak wiele, jak można by oczekiwać, szczególnie w odniesieniu do Galicji Wschodniej) na temat poszczególnych prezydentów/burmistrzów. Ich lista została ustalona na podstawie *Szematyzmów Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim*. Wymóg podawania danych do druku z odpowiednim wyprzedzeniem

² W zachodniej części Galicji było tych miast 11 (Biała, Bochnia, Gorlice, Jasło, Krosno, Nowy Sącz, Podgórze, Rzeszów, Tarnów, Wieliczka, Wadowice), a we wschodniej 19 (Brody, Brzeżany, Buczacz, Drohobycz, Gródek, Jarosław, Jaworów, Kołomyja, Przemyśl, Sambor, Sanok, Śniatyn, Sokal, Stanisławów, Stryj, Tarnopol, Trembowla, Złoczów, Żółkiew). Zob. S. Rejman, *Działalność samorządów gminnych w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego w znaczniejszych miastach zachodniogalicjskich w latach 1889–1914*, Rzeszów 2013, s. 33.

³ L. Michalska-Bracha, *Uczestnicy powstania styczniowego w życiu społeczno-politycznym Galicji w dobie autonomicznej. Aspekty źródłowe badań i ich perspektywy* [w:] *Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, t. 1, red. A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaskilniak, Rzeszów 2011, s. 362.

⁴ M.in. J. Stella-Sawicki, *Galicja w powstaniu styczniowym*, Lwów 1909; M. Micińska, *Galicjanie – zesłańcy po powstaniu styczniowym. Zesłanie w głąb Cesarstwa Rosyjskiego – Działalność księdza Ludwika Ruczki – Powroty*, Warszawa 2004; K. Olszański, *Prasa galicyjska wobec powstania styczniowego*, Wrocław 1975; S. Rejman, *Samorzady znaczniejszych miast Galicji Zachodniej wobec powstania styczniowego i jego uczestników w latach 1889–1914* [w:] *Galicja a powstanie styczniowe*, red. M. Hoszowska, A. Kawalec, L. Zaskilniak, Warszawa–Rzeszów 2013, s. 213–228.

⁵ M.in. *Kraków w powstaniu styczniowym*, red. K. Olszański, Kraków 1968; A. Kunisz, *Udział ziemi tarnowskiej w powstaniu styczniowym*, Kraków 1990; B. Potoniec, *Ślady powstania styczniowego na Sądecczyźnie*, Nowy Sącz 2016; A.S. Sepioł, *Udział obwodu jasielskiego w powstaniu styczniowym: biografia Jana Siwińskiego (1845–1924) – powstańca i zesłańca z Harkłowej*, Jasło 2009; M.H. Terlecki, *Udział Podkarpacia w powstaniu styczniowym*, Krosno 1997.

skutkowało tym, iż niekiedy odbiegały one od stanu faktycznego lub nie uwzględniały wszystkich zmian w danym roku – ale taka jest cena za pełne zestawienie obejmujące lata 1870–1914, czyli od pierwszego rocznika wydanego w języku polskim do ostatniego z roku wybuchu I wojny światowej, która przerwała względną ciągłość w zarządzaniu miastami. Uzupełnienie stanowi prasa z epoki.

We wspomnianym okresie *Szematyzmy* wymieniają 11 prezydentów Lwowa, 5 Krakowa oraz 183 burmistrzów w 30 większych miastach Galicji – łącznie 199 osób. Na jedno miasto przypadało przeciętnie sześciu włodarzy, najwięcej było ich w mającym pozycję stolicy Lwowie – 11, najmniej w Buczaczu – tylko dwóch, gdzie władzę przez długie lata sprawował Bernard Stern (1878–1914)⁶. Udział w powstaniu ustalany był na podstawie informacji biograficznych lub opracowań dotyczących zaangażowania danego ośrodka w powstanie. Należy zakładać, że są to wielkości minimalne.

Pośród wszystkich prezydentów i burmistrzów co najmniej 19 osób wzięło udział w powstaniu styczniowym, co stanowi niespełna 10%. Wyłączenie osób, które z racji wieku nie mogły się zaangażować, niewiele zmienia. Najwięcej, czyli trzech powstańców, doszło do godności prezydenta we Lwowie (Florian Ziemiałkowski, Michał Michalski, Stanisław Ciuchciński) oraz burmistrza w Tarnowie (Feliks Jarocki, Klemens Rutowski, Witold Rogoyski) i Gorlicach (Antoni Radler, Walery Rogawski, Wojciech Biechoński). W Przemyślu dwóch burmistrzów było zaangażowanych w powstanie (Walery Waygart, Aleksander Dworski). Po jednej osobie można wskazać w: Krakowie (Mikołaj Zyblikiewicz), Krośnie (August Lewakowski), Rzeszowie (Wiktor Byszewski), Drohobyczu (Jan Niewiadomski), Kołomyi (Bronisław Witosławski), Stanisławowie (Ignacy Kamiński), Tarnopolu (Leon Koźmiński), Trembowli (Adolf Promiński). Dla pozostałych 20 miast nie odnaleziono informacji o byłym powstańcu burmistrzu.

Formy zaangażowania w powstanie styczniowe były różne i uzależnione od różnych czynników, takich jak wiek, wykształcenie, sytuacja życiowa w momencie wybuchu powstania, wcześniejsze zaangażowanie w pracę niepodległościową. Z bronią w rękę walczyli Wojciech Biechoński⁷, Witold Rogoyski⁸, Stanisław Ciuchciński⁹, Jan Niewiadomski¹⁰, Bronisław Witosławski¹¹, Michał Michalski¹². W momencie wybuchu powstania liczyli po dwadzieścia parę lat (odpowiednio 24, 22, 22, 23, 21; jedynie Michalski 16 lat) i w większości stali na progu kariery zawodowej. Rogoyski odziedziczył rodzinną wieś pod Jasłem i opuścił armię. Ciuchciński wrócił właśnie

⁶ *Szematyzmy Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim*, 1870–1914.

⁷ W. Rudzka, *Wojciech Biechoński* [w:] *Polski Słownik Biograficzny* [dalej: PSB], t. II, Kraków 1936, s. 22.

⁸ J. Zdrada, *Witold Rogoyski* [w:] PSB, t. XXXI, Wrocław 1988–1989, s. 460–461; P. Filip, *Poczet burmistrzów Tarnowa*, Tarnów 2010, s. 24–29.

⁹ A. Czołowski, *Stanisław Ciuchciński* [w:] PSB, t. IV, Kraków 1938, s. 88–89.

¹⁰ B. Lazorak, B. Skwarek, T. Lazorak, *Jan Niewiadomski (1840–1914) – jego rola w życiu Drohobycza*, Legnica 2020.

¹¹ S.S. Nicieja, *Kresowa Atlantyda. Historia i mitologia miast kresowych*, t. IV, Opole 2014, s. 50–52.

¹² M. Tyrowicz, *Michał Michalski* [w:] PSB, t. XX, Wrocław 1975, s. 596–597.

do Lwowa po czteroletniej wędrówce po Europie, w którą wyruszył, aby nabrać biegłości i doświadczenia w rzemiośle blacharskim. Niewiadomski został członkiem cechu piekarzy we Lwowie i rozpoczął własną działalność. Witosławski gromadził fundusze, aby w przyszłości kupić aptekę w Kołomyi. Michalski terminował w zakładach kowalskich we Lwowie.

Przygotowanie wojskowe mieli Biechoński (1839–1926) i Rogoyski (1841–1906). Pierwszy przeszkolenie wojskowe odbył we Włoszech przed 1863 rokiem, drugi był zawodowym wojskowym. Inni walczyli jako ochotnicy: Ciuchciński (1841–1912) w oddziale strzelców pułkownika Leona Younga¹³, Michalski jako żuaw Wojciecha Komorowskiego. Niewiadomski (1840–1914) współorganizował oddziały z obwodów lwowskiego i drohobyckiego, a Witosławski na czele 12 ochotników wyruszył do Królestwa.

Pozostali tworzyli struktury władzy powstańczej i/lub w inny sposób wspierali niepodległościowy zryw. Wybór takiej formy aktywności był podyktowany między innymi wiekiem i doświadczeniem życiowym związanym z wcześniejszą działalnością publiczną. Większość stanowili 40-latkowie, najmłodszy był August Lewakowski (30 lat), najstarszy, Klemens Rutowski (1807–1896)¹⁴, miał 56 lat i brał udział w powstaniu listopadowym. Był też zaangażowany w spiski galicyjskie i wydarzenia Wiosny Ludów, podobnie jak Ziemiałkowski, Zyblikiewicz, Kamiński, Promiński, Zbyszewski. Przed powstaniem styczniowym posłami na Sejm Krajowy Galicji I kadencji zostali wybrani Rutowski, Zbyszewski, Zyblikiewicz, Ziemiałkowski (1861 rok), a ten ostatni wcześniej posłował również na Sejm Ustawodawczy w Wiedniu i Kromieryżu (1848–1849). Dla nich udział w powstaniu był kontynuacją wybranej drogi życiowej, chociaż znali już cenę za zaangażowanie w działalność niepodległościową (przymusowa emigracja, więzienie, utrata możliwości wykonywania zawodu). Rozpoznawalność na forum publicznym i szacunek, jakim się cieszyli, przesądzały często o powierzeniu im ważnych funkcji w organizacji powstańczej, także wyższych szczebli (na przykład Biechoński, Ziemiałkowski, Zyblikiewicz).

Funkcje we władzach powstańczych, przeważnie jako komisarze, w swoich okręgach sprawowali: Rutowski w Tarnowie, Adolf Promiński (1826–1903)¹⁵ w Mikulińcach, Aleksander Dworski (1822–1908)¹⁶ i Walery Waygart (1821–1902)¹⁷ w Przemyślu, Leon Koźmiński (1823–1898)¹⁸ w Tarnopolu, Walery Rogawski (ok. 1830–1902)¹⁹ w Gorlicach.

¹³ K. Jadczyk, *Dowódcy powstania styczniowego. Portret zbiorowy*, Łódź 2016, s. 429.

¹⁴ Z. Fras, *Klemens Rutowski* [w:] PSB, t. XXXIII/1, Wrocław 1991, s. 251–252; P. Filip, op. cit., s. 14–17.

¹⁵ *Adolf Promiński*, <https://genealogia.okiem.pl/powstancy-styczniowi?nazwisko=Promi%C5%84s%20k> [dostęp: 10 II 2023 r.].

¹⁶ M. Tyrowicz, *Aleksander Dworski* [w:] PSB, t. VI, Kraków 1948, s. 24.

¹⁷ T. Pudłocki, *Walery Waygart – burmistrz i działacz społeczny*, „Nasz Przemyśl” 2010, nr 1, s. 41, <http://www.pbp.webd.pl/tkop/waygart.htm> [dostęp: 10 II 2023 r.].

¹⁸ *Leon Koźmiński*, <https://genealogia.okiem.pl/powstancy-styczniowi?nazwisko=Ko%C5%BAmi%C5%84ski> [dostęp: 10 II 2023].

¹⁹ J. Typek, M. Bilek, *Sylwetki farmaceutów – uczestników powstania styczniowego*, „Farmacja Krakowska. Biuletyn Informacyjny Okręgowej Izby Aptekarskiej w Krakowie” 2004, R. 7, nr 4, s. 33–34.

Ignacy Kamiński (1819–1902)²⁰ po wprowadzeniu stanu wyjątkowego zbiegł za granicę, gdzie organizował zakup i przemyt broni do Galicji. Na forum publicznym w Wiedniu (Rada Państwa, sejm) sprawy polskiej bronił Mikołaj Zybliekiewicz (1823–1887)²¹. Jako adwokat oskarżonych o działalność antyaustriacką zasłynął w Tarnowie Feliks Jarocki (1824–1900)²², który miał własną kancelarię w mieście. Zaangażowanie w struktury władz powstańczych przypłacił więzieniem Florian Ziemiałkowski (1817–1900)²³ i Wiktor Adam Zbyszewski (1818–1896)²⁴. Niewiele wiadomo o udziale w powstaniu Augusta Lewakowskiego (1833–1891)²⁵, wówczas urzędnika, znane natomiast jest zaangażowanie jego trzech braci.

Po upadku powstania blisko połowa byłych powstańców (9 osób) już w latach 70., czyli wkrótce po uzyskaniu przez Galicję autonomii, szybko ponownie stanęła do służby – tym razem na polu publicznym. Zatem zaangażowanie społeczne było wpisane w ich charakter i przyjmowaną postawę, wraz z realiami politycznymi zmieniły się natomiast możliwości jego realizowania. Dzięki poparciu uzyskanemu w wyborach doszli oni do urzędu prezydenta (Ziemiałkowski w 1871 roku we Lwowie, Zybliekiewicz w 1874 roku w Krakowie) lub burmistrza (w 1870 roku Radler w Gorlicach, w 1871 roku Kamiński w Stanisławowie²⁶, Jarocki w Tarnowie i Promiński w Trembowli, w 1873 roku Waygart w Przemyślu, w 1874 roku Koźmiński w Tarnopolu, w 1875 roku Rutowski w Tarnowie). Kolejna grupa (6 osób) godność burmistrza uzyskała w latach 80. (w 1881 roku Dworski w Przemyślu i Rogawski w Gorlicach, w 1884 roku Rogoyski w Tarnowie, w 1888 roku Biechoński w Gorlicach, Lewakowski w Krośnie i Zbyszewski w Rzeszowie). W ostatnim dziesięcioleciu XIX wieku tylko jeden były powstańca został burmistrem (Witosławski w Kołomyi w 1896 roku), natomiast w pierwszym dziesięcioleciu XX wieku – trzech (we Lwowie Michalski w 1905 i Ciuchciński w 1907 roku, w 1906 roku Niewiadomski w Drohobyczu). Udział w powstaniu 1863 roku w pierwszym okresie po jego upadku niekoniecznie przyczynił się do wzrostu popularności wśród wyborców. Dopiero z czasem, kiedy zabiły rany, zmienił się także stosunek społeczeństwa do samego zrywu i jego uczestników.

W chwili objęcia urzędu burmistrzowie/prezydenci liczyli najczęściej około 50 lat (8 osób), niemal równie często byli 40-latkami (6 osób), nieco rzadziej

²⁰ M. Tyrowicz, *Ignacy Kamiński* [w:] PSB, t. XI, Wrocław 1964–1965, s. 561–563; S.S. Nicieja, op. cit., T. I, Opole 2012, s. 75–77, 90; T. XIV, Opole 2019, s. 14–15; Ż. Komar, *Trzecie miasto Galicji. Stanisławów i jego architektura w okresie autonomii galicyjskiej*, Kraków 2008, s. 33–37.

²¹ I. Homola Dzikowska, *Mikołaj Zybliekiewicz (1823–1887)*, Wrocław 1964.

²² P. Filip, op. cit., s. 10–13.

²³ Z. Fras, *Florian Ziemiałkowski (1817–1900). Biografia polityczna*. Wrocław 1991.

²⁴ J. Hoff, *Wiktor Adam Zbyszewski* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, red. J. Draus, Rzeszów 2004, s. 783; *Wiktor Adam Topór Zbyszewski*, „Kuryer Rzeszowski” 1897, R. 4, nr 1, s. 1–2.

²⁵ E. Bereś, *Krosno i jego samorząd w dobie autonomii galicyjskiej*, Krosno 2008, s. 92–98.

²⁶ W *Szematyzmach Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim* I. Kamiński pojawia się jako burmistrz w 1871 r. – dla 1869 i 1870 podawany jest na tym stanowisku Antoni Suchanek. W literaturze funkcjonuje też inna data – w nekrologu Kamińskiego czytamy, iż „w roku 1869 r. wszedł do Rady miejskiej i natychmiast wybrany burmistrem piastował tę godność przez lat 20”. Zob. *Dr. Ignacy Kamiński*, „Kuryer Stanisławowski” 1902, nr 870, s. 1.

60-latkami (5 osób). Trzy osoby swoją funkcję pełniły tylko przez rok (Radler, Promiński, Niewiadomski). Najczęściej był to okres 2–5 lat (8 osób), rzadziej 6–10 lat (3 osoby). Najdłużej pozostawali na swoim stanowisku ponad 10 lat (Biechoński, Kamiński, Koźmiński), a rekordziści 20 lat i więcej (Dworski 20, Rogoyski 22).

W pierwszych latach autonomii galicyjskiej konieczne było wypracowanie form jej funkcjonowania, także pod względem prawnym. Kluczowe znaczenie miało ustalenie zasad pracy rad miejskich. Jako punkt odniesienia służył Lwów, dla którego regulamin obrad został uchwalony za prezydentury i pod wpływem Ziemiałkowskiego²⁷. Według Leona Dziubińskiego dokonana wówczas we Lwowie organizacja „była podstawą do wszystkich późniejszych”²⁸.

Po 1863 roku w Galicji pojawiły się symptomy dokonującej się modernizacji. Były one szczególnie wyraźne w większych miastach, które – zmuszone dotrzymać kroku postępowi technicznemu mimo ograniczonych środków finansowych – przechodziły swego rodzaju metamorfozę, widoczną początkowo lub w ogóle jedynie w centrum.

Bodźcem dającym nowe możliwości była kolej, zwłaszcza jeśli jej linia przebiegała przez miasto, a dodatkowo zlokalizowano w nim stację. Przykładem jest Tarnopol, do którego Kolej galicyjska im. Karola Ludwika dotarła w 1871 roku, czyli rok po objęciu stanowiska burmistrza przez Koźmińskiego, a za jego burmistrzowania miasto uzyskało też połączenie z Brzeżanami. Starania o włączenie w sieć linii kolejowych były przedmiotem zabiegów, które miasta prowadziły we Lwowie i Wiedniu z wykorzystaniem poparcia osób publicznych i prywatnych.

Wzrost demograficzny wymuszał, a postęp techniczny umożliwiał rozwój infrastruktury miejskiej. W miastach wprowadzano wodociągi, kanalizację, oświetlenie gazowe i elektryczne, według nowych zasad rozwiązywano kwestie sanitarne, regulowano ulice i numerowano domy. Niejednokrotnie do tych zmian przyczyniały się pożary – niszcząc starą zabudowę, tworzyły miejsce dla nowej. Taki przypadek miał miejsce np. w Nowym Sączu w 1891 roku. Stres przyczynił się do śmierci burmistrza Lewakowskiego dwa dni później²⁹. Stanisławów przeżył największy pożar w swoich dziejach w 1868 roku. Dzięki energii Kamińskiego (wcześniej zastępcy burmistrza) i uzyskanej jego staraniem dużej pożyczce miasto podniosło się stosunkowo szybko. Żanna Komar podkreślała, że Stanisławów zyskał szansę „przekształcenia w miasto nowoczesne, wygodne do życia, spełniające standardy europejskie”³⁰.

Inne miasta, jak np. Kołomyja za Witosławskiego, też nabierały europejskiego wdzięku, a to za sprawą nowych gmachów wznoszonych na potrzeby urzędów, sądów, instytucji publicznych i kultury, stowarzyszeń społecznych (przede wszystkim Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”). Budowle te często nosiły charakter

²⁷ Z. Fras, *Florian Ziemiałkowski...*, s. 141–142.

²⁸ L.G. Dziubiński, *Poczet prezydentów, wiceprezydentów i obywateli honorowych miasta Lwowa*, Lwów 1896, s. 4.

²⁹ E. Bereś, op. cit., s. 95–96.

³⁰ Ż. Komar, op. cit., s. 34.

secesyjny, czyli z natury swojej ozdobny, o płynnych, giętkich liniach i bogatej ornamentyce z motywami głównie roślinnymi³¹.

Władze miejskie wspierały również organizację wydarzeń, które przynosiły prestiż i rozgłos, przyciągając gości, niekiedy najznamienitszych. Zyblikiewicz podejmował w Krakowie w 1880 roku cesarza Franciszka Józefa I. Zorganizował jubileusz Józefa Ignacego Kraszewskiego z okazji 50-lecia pracy twórczej w 1879 roku, połączony z otwarciem odrestaurowanych Sukiennic. Za jego prezydentury powstało też Muzeum Narodowe oraz panteon wielkich Polaków na Skałce. Pomnażało to sławę Krakowa jako ośrodka polskości³². Inne miasta również dbały o dziedzictwo historii. W krakowskim jubileuszu Kraszewskiego uczestniczył Waygart, który stał jako burmistrz na czele delegacji z Przemyśla. Jego staraniem miasto to odzyskało swoje archiwum z rąk austriackich³³. Arcyksiążę Rudolf gościł na wystawie etnograficznej w Tarnopolu w 1887 roku za burmistrza Koźmińskiego³⁴. Wyrazem dbałości o rozwój gospodarczy były wystawy rolnicze. Jedna z nich odbyła się w 1872 roku za burmistrza Jarockiego w Tarnowie³⁵.

Zasługi przypisane personalnie do burmistrzów najdłużej zarządzających miastami wyglądały następująco. Rogoyski w czasie 22 lat burmistrzowania w Tarnowie przyczynił się do uporządkowania przestrzeni miejskiej poprzez zakładanie kanalizacji, regulację i brukowanie ulic oraz wzbogacanie jej o budynki użyteczności publicznej, jak szkoły, szpital czy odremontowany ratusz. Zainicjował starania o budowę wodociągu i koszar wojskowych, wspierał założenie schroniska Brata Alberta i ochronki sióstr felicjanek. Wiele też zrobił dla uporządkowania finansów miejskich, między innymi dzięki wykupowi połowy dochodów propinacyjnych od Sanguszków i rozbudowie zakładów przemysłowych³⁶. Natomiast Dworski w ciągu 20 lat piastowania godności burmistrza zabiegał o rozwój gminy, zwalczając przeszkody wynikające ze statusu wojskowego Przemyśla jako twierdzy. To za jego rządów miasto zyskało nowe szkoły, wodociąg, pomnik Tadeusza Kościuszki. Przyczynił się do powołania Komunalnej Kasy Oszczędności (i był jej wieloletnim dyrektorem), z jego inicjatywy powstał też Związek Miast Galicyjskich. Według opinii Mariana Tyrowicza za Dworskiego Przemyśl rozwinął się znakomicie, a intelektualny i obywatelski poziom rady miejskiej znacząco wzrósł³⁷.

Byli powstańcy podobną energię, co w zarządzaniu miastem, wykazywali w swojej pracy zawodowej. Większość z nich (11 osób) odebrała wykształcenie prawnicze i prowadziła własne kancelarie adwokackie lub notarialne. Dwoch farmaceutów posiadało apteki. Każdy z trzech rzemieślników dorobił się zakładu (Ciuchciński

³¹ S.S. Niciejka, op. cit., T. IV, s. 34.

³² I. Homola Dzikowska, op. cit., s. 72–139; eadem, *Kraków za prezydentury Mikołaja Zyblikiewicza (1874–1881)*, Kraków 1976, s. 340.

³³ T. Pudłocki, op. cit., s. 41.

³⁴ K. Falkiewicz, *Przewodnik informacyjny po wystawie etnograficznej urządzonej w Tarnopolu na cześć przybycia jego Ces. Wysokości Najdostojniejszego Arcyksięcia Rudolfa*, Tarnopol 1887.

³⁵ P. Filip, op. cit., s. 10–13.

³⁶ J. Zdrada, op. cit., s. 460.

³⁷ M. Tyrowicz, op. cit., s. 24.

blacharskiego, Michalski fabryki powozów, Niewiadomski piekarni). Wielu miało majątki ziemskie lub rozwijało z powodzeniem karierę polityczną. Angażowali się też w różnego rodzaju stowarzyszenia społeczne i kulturalne oraz organizacje zawodowe, często należeli do ich założycieli lub byli w zarządzie. Radcami Izby Handlowej i Przemysłowej we Lwowie byli prezydenci tego miasta Michalski i Ciuchciński, współpracował z nią jako minister ds. Galicji Florian Ziemiałkowski, a starania o utworzenie oddziału tej instytucji, najlepiej w Kołomyi, podejmował burmistrz tego miasta Witosławski³⁸.

Burmistrzów jako włodarzy miejskich rzadko oceniano negatywnie. W 1877 roku wprowadzono zarząd komisaryczny w Tarnowie. Powodem był powiększający się deficyt budżetowy, z którym nie mógł się uporać burmistrz Rutowski³⁹. Natomiast burmistrza Stanisławowa Kamińskiego, który zabiegał o linię kolejową łączącą to miasto z Husiatyniem, w 1883 roku oskarżono o korupcję. Wina nie została mu udowodniona, ale zarówno jego reputacja, jak i zdrowie znacznie ucierpiały, dlatego wycofał się z życia publicznego⁴⁰.

Władze samorządowe miast galicyjskich odegrały ważną rolę w pielęgnowaniu pamięci o powstaniu styczniowym. Początkowo obchody rocznicowe mogły mieć charakter jedynie prywatny, ale z czasem przybrały formę oficjalną⁴¹. Odbywały się w kościołach (nabożeństwa), na cmentarzach (groby powstańców), w miejscach pamięci narodowej (np. bitew, straceń) oraz na łamach prasowych⁴². Szczególного znaczenia nabierały, jeśli uczestniczyli w nich weterani powstania, a wyjątkowego, jeśli byli prezydentami czy burmistrzami. Przykładowo do rangi symbolu urósł w Drohobyczu Niewiadomski, którego nazwisko wymieniano w czasie oficjalnych uroczystości rocznicowych i drukowano na wydawanych z tej okazji jednodniówkach i kartkach pocztowych⁴³.

Troski wymagała nie tylko pamięć o powstaniu, ale także jego weterani. Żyjący potrzebowali pomocy. Służyło nią Towarzystwo Wzajemnej Pomocy Uczestników Powstania Polskiego 1863/64 roku we Lwowie, którego aktywnym członkiem (przewodniczący gorlickiej Delegacji Towarzystwa), a po przeniesieniu się do Lwowa wiceprezesem i prezesem był burmistrz Gorlic Biechoński⁴⁴. Oddział Towarzystwa działał też między innymi w Drohobyczu, a jej wiceprzewodniczącym

³⁸ K. Meus, *Izba Handlowa i Przemysłowa we Lwowie (1850–1918). Instytucja i ludzie*, Kraków 2021, s. 50, 199, 569–72, 630–32.

³⁹ P. Filip, op. cit., s. 16–17.

⁴⁰ I. Bondarew, *Ignacy Kamiński. Burmistrz herbu Topór*, „Kurier Galicyjski” 2017, nr 20 (288) 31 X–16 XI, <https://kuriergalicyjski.com/ignacy-kaminski/> [dostęp: 14 II 2023].

⁴¹ L. Michalska-Bracha, *Powstanie styczniowe w pamięci zbiorowej społeczeństwa polskiego w okresie zaborów*, Kielce 2003, passim.

⁴² S. Rejman, *Samorzady...*, passim.

⁴³ B. Lazorak, B. Skwarek, T. Lazorak, op. cit., s. 47, 52, 57–58.

⁴⁴ L. Michalska-Bracha, *Od powstania styczniowego do niepodległości. O lwowskiej inteligencji z powstańczą biografią w tle*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2018, T. 19, s. 15–32; L. Michalska-Bracha, W. Caban, *Lwowski zmierzch uczestników powstania styczniowego. Wojciech Biechoński – prezes Towarzystwa Weteranów 1863 roku [w:] Epilog insurekcji 1863 roku*, red. E. Niebelski, Lublin 2006, s. 137–167; idem, *Wojciech Biechoński (1839–1926) – powstaniec 1863 roku*

został wybrany w 1906 roku – w trakcie swojego burmistrzowania – Niewiadomski⁴⁵. Weteranom powstania starano się zapewnić dach nad głową w schroniskach oraz utrzymanie i opiekę, a tym w lepszej kondycji fizycznej zajęcie; udzielano subwencji finansowych. Towarzystwo angażowało się też w pielęgnowanie pamięci o powstaniu poprzez organizację rocznicowych obchodów, wydawanie literatury związanej z 1863 rokiem (wspomnienia, opracowania), a także pamiątkowych medali.

Tym, którzy odchodzili, należał się godny pochówek, dający świadectwo ich bohaterkiej przeszłości. Gdy w 1906 roku zmarł towarzysz broni Niewiadomskiego, ten ostatni zdecydował, że powstańca pożegnały fanfary bojowe⁴⁶. W Stanisławowie na cmentarzu Sapieżyńskim najbardziej znany uczestnik powstania styczniowego to Agaton Giller, zmarły w 1887 roku. Uroczysty pogrzeb zorganizowano na koszt gminy. Po nim rozpoczęto z inicjatywy burmistrza Kamińskiego zbiórkę na budowę pomnika nagrobnego. Odślonięto go w 1890 roku⁴⁷.

Sytuacje, w których byli powstańcy – włodarze miast – nie solidaryzowali się z innymi weteranami, zdarzały się bardzo rzadko. Ofiarą takich intryg padł właśnie Giller, który za prezydentury Zyblikiewicza w 1878 roku otrzymał nakaz opuszczenia Galicji. Powodem było podejrzenie, że w związku z trwającą wojną turecko-rosyjską mógł być zaangażowany w organizowanie Rządu Narodowego. Pewną rolę w tej sprawie odegrał też Zyblikiewicz⁴⁸.

Ocena Zyblikiewicza, podobnie jak Ziemiałkowskiego, w odczuciu współczesnych i biografów wypadła niejednoznacznie. Podkreślano skuteczność ich działania, ale dostrzegano wady charakteru. Osiągnięcie wysokich stanowisk w państwie bądź co bądź zaburzonym było w oczach niektórych kontrowersyjne⁴⁹.

Jednak mimo to doceniano ich patriotyczną przeszłość i działalność w warunkach autonomii, podobnie jak i pozostałych burmistrzów – powstańców. Uznanie wyrażano już za życia, między innymi poprzez nadanie honorowego obywatelstwa miasta (Biechoński, Dworski, Rogoyski, Niewiadomski, Zyblikiewicz) lub też inne działania, jak na przykład obdarowanie Zyblikiewicza drogocenną karabelą przez koła obywatelskie w 1880 roku⁵⁰, zorganizowanie przez społeczność Drohobycza obchodów 70. urodzin Niewiadomskiego w 1910 roku⁵¹ czy też przyznanie dożywotniego daru honorowego dla Rogoyskiego przez tarnowską radę miejską⁵².

Możliwości uhonorowania wzrastały po śmierci, chociaż po część z nich sięgano i za życia osób, których to dotyczyło. Nazywano zatem ich imieniem ulice (Rogoyski, Zyblikiewicz) lub parki (Biechoński), stawiano pomniki (Biechoński, Zyblikiewicz).

(w świetle materiałów Państwowego Archiwum Historycznego we Lwowie) [w:] *Kielce i kielczanie w XIX i XX w.*, red. U. Oettingen, Kielce 2005, s. 23–44; W. Rudzka, op. cit., s. 22.

⁴⁵ B. Lazorak, B. Skwarek, T. Lazorak, op. cit., s. 24–25, 49–50.

⁴⁶ Ibidem, s. 49–50.

⁴⁷ S.S. Nicieja, op. cit., T. I, s. 94–95.

⁴⁸ I. Homola Dzikowska, op. cit., s. 102–104.

⁴⁹ Ibidem, s. 184; Z. Fras, *Florian Ziemiałkowski...*, s. 6.

⁵⁰ I. Homola Dzikowska, op. cit., s. 128.

⁵¹ B. Lazorak, B. Skwarek, T. Lazorak, op. cit., s. 35.

⁵² J. Zdrada, op. cit., s. 461.

Okazję do zmanifestowania uczuć stanowiły pogrzeby – urządzone na koszt gminy (wyjątkowo na koszt kraju – w przypadku Zyblikiewicza, który zmarł niedługo po oddaniu łaski marszałka Sejmu krajowego), z honorami, w asyście duchowieństwa, delegacji instytucji, stowarzyszeń i korporacji zawodowych oraz tłumnym udziale publiczności, z mowami pogrzebowymi wygłaszanymi przez inne znaczące osobistości⁵³, z obszernymi nekrologami, w których podnoszono zasługi zmarłego, niekiedy z pewną przesadą.

Manifestacyjny charakter miał pogrzeb Michalskiego. Zmarł on w 1907 roku jako urzędujący prezydent Lwowa, w dodatku niespodziewanie. Sylwetce zmarłego i opisowi pogrzebu „Gazeta Lwowska” poświęciła wiele miejsca w kilku numerach⁵⁴. Krakowski „Czas” o chorobie Zyblikiewicza i pogrzebie pisał w kolejnych numerach, ale informacja o jego śmierci w 1887 roku była raczej krótka i chociaż umieszczona na pierwszej stronie, to pośród innych wiadomości⁵⁵. W mniejszych ośrodkach, niedysponujących dziennikami, wydarzeniu tej rangi poświęcano więcej uwagi. Przykładowo, wspomnienie dotyczące zmarłego w 1896 roku w Rzeszowie Zbyszewskiego oraz sprawozdanie z pogrzebu zajmowały całą pierwszą stronę „Kuryera Rzeszowskiego”, a kończyły się na drugiej⁵⁶.

Powstańcy styczniowi stanowili wyjątkową grupę społeczną. Ich cechą charakterystyczną było zaangażowanie w sprawę narodową i służbę publiczną oraz zmysł organizacyjny i rzutkość w działaniu. Wykorzystywali przy tym możliwości, jakie stwarzała rzeczywistość. W 1863 roku wykazali się odwagą, angażując się w konspirację, wchodząc w struktury władz powstańczych, ruszając do walki, ponosząc konsekwencje swoich wyborów w postaci emigracji czy więzienia. Po uzyskaniu autonomii przez Galicję ponownie włączyli się w główny nurt wydarzeń, osiągając sukcesy na polu zawodowym, zdobywając powodzenie materialne, a przede wszystkim zajmując ważne stanowiska w kraju, a czasem i w państwie, co pozwalało im przewodzić społecznościom, na czele których stanęli, i podejmować różne inicjatywy dla ich dobra. Status byłego powstańca początkowo mógł być pewnym utrudnieniem ze względu na krytykę zrywu niepodległościowego przez część środowisk, ale z upływem czasu szacunek dla jego uczestników wzrastał. Nie on jednak przesądzał o dalszych kolejach życia, ale cechy charakteru skłaniające do aktywnego udziału w życiu publicznym. Skuteczność ich działania jako prezydentów i burmistrzów, a także na niwie społecznej przeważnie spotykała się z pozytywną oceną, a nawet podziwem dla ich dokonań, ponieważ istotnie dla modernizacji miast i ożywienia życia społecznego i kulturalnego jego mieszkańców zrobili wiele. W pamiętnikach i wspomnieniach spotykamy niekiedy krytyczne wypowiedzi

⁵³ Np. na pogrzebie Lewakowskiego przemawiał inny weteran powstania styczniowego – Biechoński.

⁵⁴ Ś.p. Michał Malski, „Gazeta Lwowska” 1907, nr 85, s. 4–5, nr 86, s. 3–5, nr 87, s. 4, nr 87, s. 4.

⁵⁵ „Czas” 1887, nr 113, s. 1.

⁵⁶ Wiktor Adam Topór Zbyszewski, „Kuryer Rzeszowski” 1897, nr 1, s. 1–2. Zob. też: *Kronika. Pogrzeb ś.p. Augusta Lewakowskiego*, „Gazeta Lwowska” 1891, nr 212, s. 3; *Kronika. Pogrzeb ś.p. Stanisława Ciuchcińskiego*, „Gazeta Lwowska” 1912, nr 264, s. 4, nr 265, s. 3–4; Nekrolog Jan Witold z Rogoźnika Rogoyski herbu Brochwicz, „Czas” 1916, nr 114, s. 3; *Pogrzeb ś.p. Wojciecha Biechońskiego*, „Słowo Polskie” 1927, nr 3, s. 6.

o cechach ich charakteru, ale powstańcza przeszłość nie gwarantowała bycia wzorem osobowym. Już za życia w różny sposób honorowano ich dokonania, a ich pogrzeby często przybierały charakter manifestacji – nie tylko żalu po zmarłym i wdzięczności za pracę dla dobra publicznego, ale i uczuć patriotycznych. Urastali do rangi symboli, na które wskazując, można było powtórzyć za Teofilem Lenartowiczem: „Przechodniu! Obyś w Polskę jak ten zmarły wierzył!”⁵⁷.

BIBLIOGRAFIA

Źródła drukowane

- „Czas” 1887, nr 113; 1916, nr 114.
„Gazeta Lwowska” 1891, nr 212; 1907, nr 85–87; 1912, nr 264–265.
„Kuryer Rzeszowski” 1897, nr 1.
„Kurjer Stanisławowski” 1902, nr 870.
„Słowo Polskie” 1927, nr 3.
Stella-Sawicki J., *Galicya w powstaniu styczniowym*, Lwów 1909.
Szematyzmy Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim, 1870–1914.

Opracowania

- Bereś E., *Krosno i jego samorząd w dobie autonomii galicyjskiej*, Krosno 2008.
Bondarew I., *Ignacy Kamiński. Burmistrz herbu Topór*, „Kurier Galicyjski” 2017, nr 20 (288), <https://kuriergalicyjski.com/ignacy-kaminski/> [dostęp: 14 II 2023 r].
Czołowski A., *Stanisław Ciuchciński* [w:] PSB, t. IV, Kraków 1938, s. 88–89.
Dziubiński L.G., *Poczet prezydentów, wiceprezydentów i obywateli honorowych miasta Lwowa*, Lwów 1896.
Falkiewicz K., *Przewodnik informacyjny po wystawie etnograficznej urządzonej w Tarnopolu na cześć przybycia jego Ces. Wysokości Najdostojniejszego Arcyksięcia Rudolfa*, Tarnopol 1887.
Filip P., *Poczet burmistrzów Tarnowa*, Tarnów 2010.
Fras Z., *Klemens Rutowski* [w:] PSB, t. XXXIII/1, Wrocław 1991, s. 251–252.
Fras Z., *Florian Ziemiałkowski (1817–1900). Biografia polityczna*, Wrocław 1991.
Hoff J., *Wiktor Adam Zbyszewski* [w:] *Encyklopedia Rzeszowa*, red. J. Draus, Rzeszów 2004, s. 783.
Homola Dzikowska I., *Mikołaj Zyplikiewicz (1823–1887)*, Wrocław 1964.
Homola I., *Kraków za prezydentury Mikołaja Zyplikiewicza (1874–1881)*, Kraków 1976.
Jadczyk K., *Dowódca powstania styczniowego. Portret zbiorowy*, Łódź 2016.
Komar Ż., *Trzecie miasto Galicji. Stanisławów i jego architektura w okresie autonomii galicyjskiej*, Kraków 2008.

⁵⁷ Fragment wiersza epitafijnego na nagrobku powstańca styczniowego A. Gillera. Zob. S.S. Niciejka, op. cit., T. I, s. 95.

- Kraków w powstaniu styczniowym, red. K. Olszański, Kraków 1968.
- Kunisz A., *Udział ziemi tarnowskiej w powstaniu styczniowym*, Kraków 1990.
- Lazorak B., Skwarek B., Lazorak T., *Jan Niewiadomski (1840–1914) – jego rola w życiu Drohobycza*, Legnica 2020.
- Meus K., *Izba Handlowa i Przemysłowa we Lwowie (1850–1918). Instytucja i ludzie*, Kraków 2021.
- Michalska-Bracha L., *Od powstania styczniowego do niepodległości. O lwowskiej inteligencji z powstańczą biografią w tle*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku” 2018, t. 19, s. 15–32.
- Michalska-Bracha L., *Powstanie styczniowe w pamięci zbiorowej społeczeństwa polskiego w okresie zaborów*, Kielce 2003.
- Michalska-Bracha L., *Uczestnicy powstania styczniowego w życiu społeczno-politycznym Galicji w dobie autonomicznej. Aspekty źródłowe badań i ich perspektywy* [w:] *Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, T. 1, red. A. Kawalec, W. Wierzbieniec, L. Zaskilniak, Rzeszów 2011, s. 360–371.
- Michalska-Bracha L., Caban W., *Lwowski zmierzch uczestników powstania styczniowego. Wojciech Biechoński – prezes Towarzystwa Weteranów 1863 roku* [w:] *Epilog insurekcji 1863 roku*, red. E. Niebelski, Lublin 2006, s. 137–167.
- Michalska-Bracha L., Caban W., *Wojciech Biechoński (1839–1926) – powstaniec 1863 roku (w świetle materiałów Państwowego Archiwum Historycznego we Lwowie)* [w:] *Kielce i kielczanie w XIX i XX w.*, red. U. Oettingen, Kielce 2005, s. 23–44.
- Micińska M., *Galicjanie – zesłańcy po powstaniu styczniowym. Zesłanie w głąb Cesarstwa Rosyjskiego – Działalność księdza Ludwika Ruczki – Powroty*, Warszawa 2004.
- Olszański K., *Prasa galicyjska wobec powstania styczniowego*, Wrocław 1975.
- Nicieja S.S., *Kresowa Atlantyda. Historia i mitologia miast kresowych*, T. I, Opole 2012; T. IV, Opole 2014; T. XIV, Opole 2019.
- Potoniec B., *Ślady powstania styczniowego na Sądecczyźnie*, Nowy Sącz 2016.
- Pudłocki T., *Walery Waygart – burmistrz i działacz społeczny*, „Nasz Przemysł” 2010, nr 1, s. 41.
- Rejman S., *Działalność samorządów gminnych w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego w znaczniejszych miastach zachodniogalicyskich w latach 1889–1914*, Rzeszów 2013.
- Rejman S., *Samorzady znaczniejszych miast Galicji Zachodniej wobec powstania styczniowego i jego uczestników w latach 1889–1914* [w:] *Galicja a powstanie styczniowe*, red. M. Hoszowska, A. Kawalec i L. Zaskilniak, Warszawa–Rzeszów 2013, s. 213–228.
- Rudzka W., *Wojciech Biechoński* [w:] PSB, t. II, Kraków 1936, s. 22.
- Sepioł A.S., *Udział obwodu jasielskiego w powstaniu styczniowym: biografia Jana Siwińskiego (1845–1924) – powstańca i zesłańca z Harkłowej*, Jasło 2009.
- Terlecki M.H., *Udział Podkarpacia w powstaniu styczniowym*, Krosno 1997.
- Typek J., Bilek M., *Sylwetki farmaceutów – uczestników powstania styczniowego*, „Farmacja Krakowska. Biuletyn Informacyjny Okręgowej Izby Aptekarskiej w Krakowie” 2004, R. 7, nr 4, s. 33–34.
- Tyrowicz M., *Aleksander Dworski* [w:] PSB, t. VI, Kraków 1948, s. 24.
- Tyrowicz M., *Ignacy Kamiński* [w:] PSB, t. XI, Wrocław 1964–1965, s. 561–563.
- Tyrowicz M., *Michał Michalski* [w:] PSB, t. XX, Wrocław 1975, s. 596–597.
- Zdrada J., *Witold Rogoyski* [w:] PSB, t. XXXI, Wrocław 1988–1989, s. 460–461.

Netografia

- Adolf Promiński, <https://genealogia.okiem.pl/powstancy-styczniowi?nazwisko=Promi%C5%84ski> [dostęp: 10 II 2023 r].
- Genealogia Polaków, <https://genealogia.okiem.pl/powstanie-styczniowe> [dostęp: 10 II 2023].
- Leon Koźmiński, <https://genealogia.okiem.pl/powstancv-styczniowi?nazwisko=Ko%C5%B>